

Jolanta Patan

Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego

e-mail: j.patan@bu.uz.zgora.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4857-0200>

Barbara Juszcak

Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego

e-mail: b.juszcak@bu.uz.zgora.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-8447-0426>

Bibliotekarze – literaci Andre Norton – popularyzatorka literatury fantastyczno-naukowej i *fantasy*

Abstrakt: W artykule przybliżono postać Andre Norton – amerykańskiej bibliotekarki, pisarki oraz popularyzatorki literatury fantastyczno-naukowej i *fantasy*, szczególnie wśród młodych odbiorców. Przedstawiono zarys biografii, pracę i działalność biblioteczną A. Norton. Analizie poddano jej twórczość, ze szczególnym uwzględnieniem serii „Świat Czarownicy” (ang. „Witch World”). Podjęto próbę wyjaśnienia fenomenu popularności książek *fantasy* tejże autorki i jej roli w kreowaniu pozytywnych postaw i wzorców u odbiorców. W pracy opisano również High Hallack – specjalistyczną bibliotekę dla pisarzy i miłośników literatury fantastycznej, którą stworzyła.

Słowa kluczowe: Działalność biblioteczna. High Hallack Genre Writer’s Research and Reference Library. Literatura fantastyczno-naukowa. Literatura *fantasy*. Młody odbiorca. Norton Andre. Pisarz. Popularyzacja literatury. Seria „Świat Czarownicy”. Stany Zjednoczone Ameryki Północnej

Fantazjowanie jest naturalną czynnością człowieka. Rozumowi ani nie zagraża, ani nie obraża go bynajmniej, ani nie przytępia apetytu nań, pod żadnym pozorem nie zakłóca też percepcji racjonalizmu naukowego. Przeciwnie, im rozum bardziej przenikliwy, otwarty, tym bogatsze fantazje zdolny wytwarzać.

J.R.R. Tolkien

Przedmiot niniejszego artykułu stanowi twórczość literacka oraz działalność biblioteczna Alice Mary Norton (znanej pod pseudonimem Andre Norton). Ta amerykańska pisarka, jedna z najpopularniejszych autorek literatury fantastyczno-naukowej określanej także jako *science fiction* (s.f.) i *fantasy*, nazywana jest Matką Fantastyki oraz Wielką Damą Fantasy. Jej dorobek literacki obejmuje ponad 200 powieści i opowiadań, daleko wykraczając poza ramy jednego gatunku. Pisała również książki historyczne, przygodowe, detektywistyczne, szpiegowskie, gotyckie i okultystyczne (Gemra, 2006, s. 409). A. Norton należy do grona współczesnych pisarzy s.f. i *fantasy*, cenionych zarówno przez krytyków, jak i czytelników w każdym wieku. Jej twórczość szczególnie inspirowała młodych odbiorców. O popularności i zapotrzebowaniu na ten gatunek literatury świadczy imponujący dorobek literacki pisarki. Jej kunszt i talent zostały docenione – jako pierwsza kobieta w historii została uhonorowana prestiżową nagrodą Gandalf Award (1977), przyznawaną przez World Science Fiction Convention (Światowy Konwent Fanów), której laureatami byli m.in. John Ronald Reuel Tolkien czy Poul Anderson. Była pierwszą kobietą, która zdobyła Nebula Grand Master (1983). Warto wymienić również inne przyznane jej nagrody: Boys Club of America Award (1965, Nagroda Stowarzyszenia Amerykańskich Skautów), Grand Master of Fantasy Award (1976), Balrog Fantasy Award for Life Achievements (1979, Nagroda za Zasługi Życia), Fritz Leiber Award (1983), Jules Verne Award (1984), World Fantasy Convention Life Achievement Award (1998) oraz w Southern Science Fiction Award (2002) (*Amerykański*).

Rys biograficzny i działalność biblioteczna Andre Norton

Alice Mary Norton urodziła się 17 lutego 1912 r. w Cleveland, w stanie Ohio. Przyszła pisarka całe dzieciństwo spędziła w otoczeniu książek. Rodzice w każdej wolnej chwili opowiadali jej bajki, czytali opowiadania, recytowali wiersze podczas codziennych prac domowych. Wysokie oceny w szkole nagradzali książkami. Bibliofilską pasją rodziców wpłynęła na całe życie ich córki (*Amerykański*). Po latach pisarka wspominała, że kiedy miała 4 lata, mama przeczytała jej pierwszą powieść. Była to książka dla dziewcząt pt. *Little Women* amerykańskiej autorki May Alcott. Alice szybko zaczęła poznawać literaturę dla dzieci, m.in. cykl opowiadań „The Uncle Wiggly” amerykańskiego pisarza Howarda R. Garisa. Książki te pozwoliły jej rozwinąć umiejętność czytania i rozbudziły wyobraźnię.

W szkole średniej (Collingwood High School w Cleveland) A. Norton odkryła świat *fantasy* stworzony przez Lymana Franka Bauma w cyklu powieści o czarodziejskiej krainie Oz. Wrażenie wywarła na niej także książka Frances Hodgson Burnett pt. *The Secret Garden* oraz twórczość amerykańskiego pisarza powieści przygodowych Harolda Lamba. Powoli stawała się świadomym i krytycznym czytelnikiem. Nie traktowała już książek jako formy rozrywki, bardziej interesowały ją intencje autora (Bankston, 2010, s. 20).

Uczęszczając do szkoły średniej, zaczęła pisać opowiadania detektywistyczne i kryminalne oraz recenzje filmowe do szkolnego czasopisma „Collingwood Spotlight”. Była to forma praktyk odbywanych pod nadzorem Sylwii Cochran, nauczycielki literatury. Wiele lat później A. Norton podkreślała rolę i wpływ, jaki S. Cochran wywarła na kształtowanie się jej warsztatu pisarskiego (Bankston, 2010, s. 26).

Tuż przed ukończeniem szkoły, jeszcze jako nastolatka Alice napisała pierwszą powieść, pt. *Ralestone Luck* (New York, 1938). Była to historia rodzinnego miecza i trójki rodzeństwa: Ruperta, Richarda i Valeriusa, którzy poszukują go w nadziei na odzyskanie fortuny. W *Ralestone Luck* pojawiają się wątki afroamerykańskie. Należy zaznaczyć, że książka ta powstała w czasach, gdy segregacja rasowa w Stanach Zjednoczonych wciąż była legalna. Bohaterowie powieści traktowali wszystkich w jednakowy sposób, bez względu na rasę, klasę czy status majątkowy. Umiejętność oceniania jedynie na podstawie osobowości postaci to charakterystyczna cecha twórczości A. Norton.

W 1930 r. ukończyła szkołę średnią i wstąpiła do Cleveland's Flora Stone Mather College (Western Reserve University). Był to niestabilny ekonomicznie okres w dziejach Stanów Zjednoczonych. 24 października 1929 r. (Czarny Czwartek) nastąpił krach finansowy. W jego wyniku upadły banki, przedsiębiorstwa zostały zamknięte, a miliony ludzi straciło pracę. Kryzys dotknął również rodzinę Nortonów. Po roku nauki w college'u Alice musiała zrezygnować ze studiów ze względów finansowych (Bankston, 2010, s. 39).

W 1932 r., gdy w jej rodzinnym mieście i całym kraju panowało olbrzymie bezrobocie, udało jej się zatrudnić w Cleveland Library System (Zespół Bibliotek Cleveland). Przez 18 lat pracowała jako asystent bibliotekarza w dziecięcej sekcji Nottingham Branch Library w Cleveland. Praca ta okazała się świetnym twórczym zapleczem dla przyszłej pisarki. Do obowiązków pracowników biblioteki należało recenzowanie książek dla dzieci ze wszystkich kategorii, w tym klasyki, książek przygodowych, *science fiction* i *fantasy*. Jeśli istniały pewne obiekcje względem książki, a bibliotekarze mimo to chcieli ją włączyć do

swojego księgozbioru, mieli okazję taką książkę „wybronić”. Tak było m.in. w przypadku recenzji *Hobbita* J.R.R. Tolkiena, o którym nikt wcześniej nie słyszał. Podobną batalię przeprowadzono, aby włączyć do księgozbioru książkę Johna W. Campbella pt. *The Moon is Hell*. Kwestią sporną był tu sam tytuł (Bankston, 2010, s. 13–14).

Pracując w bibliotece, A. Norton mogła obserwować, jakie książki są najchętniej wypożyczane przez czytelników. W tym czasie była również świadkiem rozwoju *young adult fiction* – kategorii literatury, jaką stworzyli wydawcy w połowie XX w. (jest to literatura kierowana do nastoletnich czytelników, w wieku 12–18 lat, chociaż w rzeczywistości połowę odbiorców tego typu książek stanowią dorośli). Wcześniej książki dla nastolatków były określane mianem *juveniles*. W XIX w. rozgraniczenie między nastolatkiem a dorosłym było mniej przejrzyste. Nastolatki często pracowali w fabrykach, gdzie byli traktowani jak dorośli. Książki dla dzieci miały pomagać w szlifowaniu umiejętności czytania, kształtować wartości moralne i siłę charakteru. Natomiast książki służące rozrywce były publikowane prawie wyłącznie dla dorosłych odbiorców (Bankston, 2010, s. 39).

W latach dwudziestych XX w. nastolatki zaczęły wstępować na wyższe uczelnie. W książkach poszukiwali bohaterów, z którymi mogliby się utożsamiać: w podobnym wieku, z podobnym doświadczeniem życiowym. Tego typu lektury ukazywały fikcyjny świat wyobraźni, w którym sytuacje mogły stanowić wytwór fantazji, ale emocje były prawdziwe.

Kiedy A. Norton podjęła pracę w bibliotece, rynek książek *young adult* zaczął się gwałtownie rozwijać. Przyszła pisarka intensywnie studiowała literaturę dla młodzieży, spotykała się z czytelnikami, którzy opowiadali o lekturowych wrażeniach i preferencjach. Czytanie książek dla młodych odbiorców zainspirowało ją wkrótce do napisania własnej – *The Prince Commands* (New York, 1934). To fantastyczna opowieść o zamkach, dworach i życiu dworskim. Redaktor wydawnictwa Appleton Century, gdzie tytuł miał być wydany, stwierdził, że na książkę napisaną przez kobietę nie będzie popytu wśród czytelników gatunku *fantasy* (jego odbiorcami byli głównie mężczyźni). W 1934 r. A. Norton oficjalnie zmieniła imiona na Andre Alice. Jako pisarka używała tylko pierwszego. Wpisując się w obie płcie imię Andre dawało szansę na pozyskanie większej grupy czytelników. Inne pseudonimy, jakich używała, to Andrew North i Allan West (Gemra, 2006, s. 409).

W latach 1940–1941 A. Norton pracowała w Waszyngtonie jako bibliotekarka w nadzwyczajnym wydziale katalogów The Library of Congress przy projekcie obywatelskim. Jej zadaniem było m.in. wyse-

lekcjonowanie książek traktujących o życiu w Stanach Zjednoczonych. Zgodnie z projektem literatura ta miała zostać uproszczona, słownictwo ograniczone, a jej docelowymi odbiorcami mieli być obcokrajowcy ubiegający się o obywatelstwo amerykańskie. W 1941 r., po ogłoszonym przez prezydenta Franklina Delano Roosevelta przystąpieniu USA do wojny programy naturalizujące cudzoziemców wstrzymano, czego konsekwencją było zakończenie projektu. W tym samym czasie pisarka została właścicielką księgarni Mystery House w miejscowości Mount Ranier, w stanie Maryland. Jednak to przedsięwzięcie również się nie powiodło. Po roku powróciła do pracy w Cleveland Library i pracy twórczej (Bankston, 2010, s. 52).

W dalszej karierze tworzyła m.in. szpiegowskie powieści oparte na prawdziwych wydarzeniach, jakie miały miejsce podczas II wojny światowej. Dwie pierwsze powieści z tego gatunku to *Follow the Drum* (New York, 1942) i *The Sword is Drawn* (New York, 1944).

W kolejnych latach zainteresowała się gatunkiem *science fiction*. Można go podzielić na dwa podgatunki: *hard* i *soft*. Ukierunkowany na technologię *hard science fiction* ukazuje możliwie prawdziwą i szczegółową naukową perspektywę. Autorzy wykorzystują zdobycze takich nauk, jak fizyka czy astronomia. Główne wątki to podróże międzyplanetarne, stacje kosmiczne, broń laserowa. *Soft science fiction* akcentuje społeczne implikacje postępu technologicznego oraz rolę postaci. Często odwołuje się do dorobku takich nauk, jak psychologia, socjologia czy antropologia (*Soft*).

A. Norton wybrała drugą kategorię s.f., typu *soft*. Częstym elementem występującym w jej książkach jest skażony, zniszczony przez broń atomową krajobraz, w którym zagrożeniem dla życia są groźne mutanty. Główne postaci, nawet jeśli nie są ludzkimi istotami, posiadają ludzkie cechy.

Debiutem pisarskim A. Norton z kategorii s.f. jest opowiadanie *The People of the Crater* (New York, 1947). Jej pierwsza powieść fantastyczna to *Daybreak 2250 A.D* (New York, 1954; wyd. pol. *Świt 2250*, Lublin, 1990). Młody bohater o imieniu Fors jest częściowo człowiekiem, częściowo mutantem. Jednak wygląd nie wpływa w żaden sposób na jego osobowość czy cechy charakteru. Fors jest banitą, który poszukuje mitycznego miasta, jedynej przestrzeni wolnej od promieniowania. Typowy bohater książek omawianej autorki to wyrzutek, osobnik wykluczony ze społeczeństwa, sierota bądź niepełnosprawny, poszukujący swojego miejsca na Ziemi. Podobnie jak w *Ralestone Luck*, w *Świcie 2250* pojawia się wątek rasowy – współpraca między ludźmi o ciemnej i jasnej karnacji podyktowana jest dążeniem do osiągnięcia wspólnego

celu. Podjęcie przez A. Norton tematu różnic rasowych było odważne i radykalne. W latach pięćdziesiątych XX w. na południu Stanów Zjednoczonych ciągle obowiązywała segregacja ze względu na kolor skóry.

W 1950 r. ze względu na problemy zdrowotne A. Norton zrezygnowała z posady bibliotekarza w Cleveland Library. Zatrudniła się w wydawnictwie Gnome Press w Nowym Jorku na stanowisku asystenta redaktora. Jej zadaniem było krytyczne czytanie i kwalifikowanie do opublikowania manuskryptów z kategorii *science fiction*. Praca ta pełniła rolę edukacyjną – poznając cudzą twórczość, autorka doskonaliła swój warsztat pisarski (Bankston, 2010, s. 69).

W 1958 r. porzuciła posadę w wydawnictwie i zajęła się wyłącznie pisaniem. W wieku 38 lat zaczęła wydawać antologie *science fiction*.

Mimo iż wczesne publikacje pisarki, adresowane głównie do dzieci, prezentowały wysoki poziom artystyczny oraz poruszały ważne i trudne kwestie, jej twórczość została doceniona dopiero w latach sześćdziesiątych XX w., na ogólnoświatowej fali popularności literatury s.f. i *fantasy* (USA uczestniczyły wówczas w wyścigu kosmicznym z ZSRR, a Amerykanie marzyli o życiu na odległych planetach). Od tego czasu A. Norton stała się jedną z najbardziej poczytnych autorek omawianego typu literatury.

Zarys twórczości *fantasy*

Na szczególną uwagę zasługuje seria A. Norton „Świat Czarownic” („Witch World”). Dzięki niej zdobyła sławę i mogła odnaleźć się w *fantasy* – gatunku, którego została mistrzynią. Seria ta składa się z trzech cykli połączonych fabularnie. Zapoczątkowała ją powieść o tym samym tytule *Świat Czarownic* (*Witch World*, New York, 1963; wyd. pol. Poznań, 1990). Do cyklu podstawowego, zwanego „Estcarp”, poza wymienionym *Światem Czarownic*, wliczamy powieści: *Świat Czarownic w pułapce* (*Web of the World*, New York, 1964; wyd. pol. Poznań, 1990), *Troje przeciw Światu Czarownic* (*Three Against the Witch World*, New York, 1965; wyd. pol. Warszawa, 1991), *Czarodziej ze Świata Czarownic* (*Warlock of the Witch World*, New York, 1967; wyd. pol. Warszawa, 1991), *Czarodziejka ze Świata Czarownic* (*Sorceress of the Witch World*, New York, 1968; wyd. pol. Warszawa, 1991), *Strzeż się sokola* (*Ware Hawk*, New York, 1983; wyd. pol. Warszawa, 1991), *Brama Kota* (*The Gate of the Cat*, New York, 1987; wyd. pol. Warszawa, 1991). W skład serii „Świat Czarownic” wchodzi również: cykl „Hallack Wysoki” („The High Hallack Cycle”) oraz „Wielkie

Poruszenie” („The Turning”). Pisarka stworzyła też wiele opowiadań traktujących o Świecie Czarownic, które zostały wydane w zbiorach: *Czary Świata Czarownic* (*Spell of the Witch World*, New York, 1972; wyd. pol. Poznań, 1994) oraz *Mądrość Świata Czarownic* (*Lore of the Witch World*, New York, 1980; wyd. pol. Poznań, 1994).

A. Norton jest również autorką kilku innych cykli *fantasy* i s.f., m.in.: „Ross Murdock”, „Solar Queen”, „Crosstime”, „Hosteen Storm”, „The Magic Sequence”, „Jern Murdock”. Spośród powieści fantastycznych największą popularność zyskały *Władca bestii* (*The Beast Master*, New York, 1959; wyd. pol. Poznań, 2001) oraz *Władca gromu* (*Lord of Thunder*, New York, 1962; wyd. pol. Poznań, 2001). Wiele książek, zwłaszcza w późniejszym okresie, napisała we współpracy z innymi pisarzami (np. z Susan Schwartz, Julian May, Ann Carol Crispin, Pauline Griffin).

„Świat Czarownic” jako kraina pełna magii

Światową sławę A. Norton przyniosła seria *fantasy* „Świat Czarownic”. Według *Słownika języka polskiego PWN* terminem *fantasy* określa się „utwór literacki [...], w którym akcja rozgrywa się w rzeczywistości rządzącej się prawami magii” (Drabik, oprac., 2008, s. 202). *Słownik terminów literackich* podaje, że *fantasy* „buduje świat przedstawiony, w którym dominuje dziwność [...]. Operuje bogatą akcją, wypełnioną niezwykle wydarzeniami, na ogół logicznie i przejrzyście zbudowaną. Fantasy nawiązuje do różnego rodzaju baśni i mitów, z reguły poddając je przekształceniom” (Głowiński, Kostkiewiczowa, Okopień-Sławińska, Sławiński, red., 1998, s. 149). Literaturę *fantasy* cechuje intrygująca, dynamiczna fabuła, występowanie fantastycznych postaci, np. elfów, czarodziejów, wiedźm, nadnaturalnych istot itp., ważną rolę odgrywają również magiczne przedmioty. Nietuzinkowy główny bohater musi się zmierzyć z trudnymi problemami. W powieściach *fantasy* zazwyczaj przedstawione jest tło historyczne, a przeznaczenie wpływa na los bohaterów. Rozgrywająca się w konkretnym świecie akcja ma wymiar alegoryczny, symboliczny, wiąże się realizacją misji i dotyczy odwiecznej walki dobra ze złem, ponadczasowych postaw czy dylematów moralnych człowieka. Jak już wspomniano, świat *fantasy* rządzi się prawami magii, którą *Słownik mitów i tradycji kultury* definiuje jako „prastarą umiejętność rzekomego opanowywania sił przyrody przy pomocy zaklęć, gestów i innych różnych czynności” (Kopaliński, 1985, s. 636).

Doskonałym odzwierciedleniem wymienionych definicji i opisów *fantasy* jest „Świat Czarownic”. A. Norton przenosi nas do magicznego państwa Estcarp, do którego w wyniku ucieczki z realnego świata dociera główny bohater, Simon Tregarth, żołnierz II wojny światowej. Udaje mu się to z pomocą Niebezpiecznego Tronu, artefaktu otwierającego bramy między światami. Bramy te stanowią punkt, w którym łączą się światy równoległe. Do Estcarp przybywają postaci z różnych przestrzeni i czasów. Miejsce, w którym pojawia się Tregarth, nie ma wyraźnie zarysowanego czasu i przestrzeni. Główny bohater trafia do krainy przypominającej średniowieczną Europę, z tą różnicą, że świat ten nacechowany jest magią, którą A. Norton nazywa mocą. Czas, w którym bohaterowie podczas licznych wędrówek przeżywają przygody, nie jest dokładnie sprecyzowany. Czas działań głównych postaci definiują konkretne przygody, zdarzenia, wojny lub pory roku. Poprzez dokonywane przez narratorkę opisy zamierzonych dziejów możemy także wyróżnić czas historyczny. Każda legenda poznana przez bohaterów jest echem odległych czasów i zapomnianych światów (Albin, 2013, s. 66).

Chociaż państwo Estcarp jest fantastycznym, wymyślonym miejscem, posiada wiele cech świata realnego. Dla przykładu mokradła, lasy i liczne wrzosowiska przywodzą na myśl przepiękne wyżyny Szkocji, pokryte właśnie torfowiskami i wrzosowiskami. W świecie tym żyją różne rasy (tak A. Norton określa frakcje ludzi i innych istot), zwierzęta i inteligentne stworzenia, np. latający i skrzydlaci Flannowie, Vrangowie z głowami jaszczurki, zamieszkujący bagna Kroganowie z błonami między palcami stóp, wilkołaki, ropucholudy. Świat wykreowany przez pisarkę wykazuje cechy „makrokosmosu, w którym ludzie są tylko jedną z wielu inteligentnych ras, a społeczeństwa zorganizowane są na wzór feudalny” (Gemra, 2006, s. 411). Wojny czy też konflikty są tu walką dobra ze złem. Większa część akcji rozgrywa się w ramach świata Starej Rasy (najbardziej rozwiniętej z ras), jednak w miarę rozwoju akcji poznajemy też inne światy, np. zniszczony nuklearną wojną świat Kolderczyków, wrogie krainy – Alizon na północy i Karsten na południu, starożytną, magiczną krainę Escore oraz Krainę Dolin, zwaną inaczej Hallack Wysoki (High Hallack).

Świat Czarownic, jak wskazuje tytuł serii, jest rządzony przez matriarchalną radę czarownic, na której czele stoi Najwyższa Strażniczka. Rada zarządza walecznym wojskiem, a w razie konieczności korzysta z ogromnego arsenału praktyk magicznych. Jedną ze Strażniczek jest Jaelithe, która dysponuje wieloma nadprzyrodzonymi mocami, m.in. potrafi komunikować się z innymi czarownicami za pomocą magicznego

kryształu, sprowadzać na wrogów pioruny itd. Jaelithe umie w odpowiedni sposób wykorzystać swe moce. Istnieją również postaci, które nie wiedzą, jak użyć swojego daru – np. czarodziejka Kathlea traci pamięć i całą swą tajemną wiedzę (Haka-Makowiecka, Makowiecka, Węgrzecka, Makowiecki, red., 2009, s. 375).

W powieściach A. Norton obok czarownic występują barwne czarodziejki, np. Loskeetha od Kamiennego Ogrodu czy też Dahaun – Pani Zielonych Przestworzy. Tajemną mocą władają wybrani mężczyźni, zwani Wielkimi Adeptami. Posiadają oni władzę nad ludźmi, zwierzętami, a nawet demonami. Swoją moc mogą wykorzystywać do czynienia zarówno dobra, jak i zła.

Bohaterowie serii „Świat Czarownic”, przepowiadając przyszłość, często posługują się telepatią. W świecie magii bardzo ważne są czarodziejskie przedmioty, np. tabliczka wróżebna, magiczne różdżki itp. Postaci posiadają zdolność przepowiadania przyszłości, np. Simon Tregarth odkrywa, że potrafi przewidywać dalszy bieg wydarzeń. Ciekawość ludzi obdarzonych magiczną mocą spowodowała otwarcie bramy pomiędzy równoległymi światami. Czarownice i czarownicy wykorzystywali magię do panowania nad wolą innych ludzi, np. przez wprowadzenie ich w stan hipnozy. Każdy z bohaterów otrzymuje dary o nadzwyczajnej energii, które pomagają w walce, a czasem służą jako broń. Niezwykle silna moc powstaje też w wyniku miłości kobiety i mężczyzny. Magia determinuje zachowania bohaterów i staje się ważnym komponentem współtworzącym akcję (Rudolf, 1997, s. 43–45).

Kolejnym istotnym motywem w świecie stworzonym przez A. Norton jest podróż. Wędrówka głównego bohatera stanowi trzon akcji. Postaci przemierzają drogę pełną niebezpieczeństw, podczas której mają do wykonania ważne zadanie, nakazane przez Wielkie Moce lub Przeznaczenie. Często podróżują w parach, np. Simon i Jaelithe. W wędrówce pomocni okazują się przedstawiciele innych ras lub zwierzęta, np. dziki kot, jaszczuroludek. Przebycie drogi, podjęcie walki decyduje o wielkości bohatera, sile przyjaźni. Postaci odkrywają nowe cechy charakteru (Rudolf, 1997, s. 45–46). Często muszą też dokonywać kluczowych wyborów, mających wpływ na ich dalszy los, np. Simon Tregarth postanawia wstąpić na służbę w krainie, która dała mu schronienie, czyli przystępuje do wojny o wolność Estcarp. Jego wojskowe umiejętności okazują się nieocenione.

Bohaterowie pochodzą spoza Świata Czarownic lub są jego rdzennymi mieszkańcami o różnych korzeniach. Często naznaczeni tragedią, utratą dziedzictwa, rodziny, zostają zmuszeni do podjęcia walki o nowy, lepszy świat. Jest to zawsze walka dobra ze złem. Niejednokrotnie są

to istoty odtrącone przez innych, a ich rozwój wewnętrzny dokonuje się z biegiem czasu, poprzez pokonywanie kolejnych przeszkód. Istoty te cechuje je odwaga, siła i umiejętność radzenia sobie w każdej sytuacji (Rudolf, 1997, s. 45).

Takim bohaterem jest wspomniany wielokrotnie Simon Tregarth, który walczy po stronie dobra. Po przybyciu na wyspę Gorm zostaje wzięty do niewoli przez Kolderczyków – mieszkańców państwa rządzonego przez mężczyzn: naukowców i wojowników. Odkrywa tam tajemnice wojska zombie. W laboratoriach Gormu prowadzone są zbrodnicze eksperymenty z wykorzystaniem zdobyczy medycyny, chemii i techniki. Wynalazki te (m.in. łodzie podwodne i samoloty) znacznie wyprzedzają czas istniejący w Świecie Czarownic. Naprzeciw technologii staje tajemna moc Strażniczek, dzięki której Estcarp odnosi zwycięstwo, a Tregarth zostaje pełnoprawnym członkiem rasy, dla której tak dzielnie walczył (Haka-Makowiecka, Makowiecka, Węgrzecka, Makowiecki, red., 2009, s. 351).

Wykreowany przez A. Norton Świat Czarownic okazuje się niezwykłym miejscem, rozwijającym ludzką wyobraźnię, pozwalającym czytelnikowi zachować spojrzenie dziecka i dającym możliwość przeniesienia się choć na chwilę do nieosiągalnych dla człowieka, pełnych cudowności krain.

Fenomen i rola twórczości *fantasy* Andre Norton w kreowaniu pozytywnych postaw i wartości u (młodego) czytelnika

Fenomen ogromnej popularności twórczości A. Norton, zwłaszcza wśród młodych czytelników, tkwił w niebywalej kreatywności pisarki i jej niezwykłej umiejętności plastycznego opisu wyobrażonych światów. Stanowi to potwierdzenie naturalnego wśród ludzi zainteresowania magią, tajemnicą i fantazją.

Świat przedstawiony w literaturze *fantasy* to osobna, dziwna kraina. Miejsce, w którym granice wyznacza jedynie nasza wyobraźnia. Autorka „Świata Czarownic” pokazuje nam taką rzeczywistość – możemy w niej razem z bohaterami poznawać nowe przestrzenie i rozbudzać marzenia, odrywając się od codzienności.

W magicznym i heroicznym świecie omawianych powieści niejednokrotnie ukryte są aluzje do współczesności i jej realnych problemów. Ta „współczesna baśń” porusza dylematy moralne i jest nastawiona na kontestację wielu aktualnych sytuacji i zjawisk. A. Norton dowartościowuje

myślenie instynktowne, świat uczuć i religijności, przeciwstawiając je zaawansowanej technologii i technicyzowaniu życia. Niekontrolowany rozwój nauki może stanowić zagrożenie dla ludzkości. Pisarka porusza kwestie moralne i etyczne, wciąż aktualne we współczesnym świecie. Zmusza czytelnika do refleksji nad przyszłością świata, nad tym, do czego może doprowadzić nadmierna ambicja i władza.

W utworach A. Norton dostrzegalny jest szacunek do przyrody, w niej bowiem objawia się moc. Natura pomaga człowiekowi zachować harmonię, symbolizuje dobro. Autorka „Świata Czarownic” podejmuje temat skażenia i dewastacji środowiska oraz walki o jego ochronę. Anomalie pogodowe, zmiany klimatyczne, częste kataklizmy – obraz świata, jaki jawi się w niedalekiej przyszłości, ma wymiar apokaliptyczny.

W świecie przez nią wykreowanym istnieje dążenie do zachowania równowagi między siłami dobra i zła. Bohaterowie często nie są idealni, ale dokonuje się w nich wewnętrzna przemiana. Po trudach wędrówki odkrywają, co jest w życiu najcenniejsze: miłość, przyjaźń, dom (Rudolf, 1997, s. 46).

W twórczości Amerykanki obecne są również motywy feministyczne. Lata sześćdziesiąte XX w. to czas burzliwego rozwoju ruchów feministycznych na świecie, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych i Europie (tzw. feminizm drugiej fali). A. Norton jako jedna z pierwszych pisarek literatury *fantasy* wykreowała nowy typ bohaterki – kobiety niezależnej, zdecydowanej i aktywnej. Powołując się na Edytę Rudolf, „choć jeszcze nie tak odważna, jak jej następczynie, uczyniła ogromny krok naprzód” (Rudolf, 2009, s. 92). Jej bohaterki są pewnym alegorycznym wzorcem do naśladowania, dzięki swojej twórczości brała udział w kształtowaniu poglądów, procesie tworzenia i osławiania myśli feministycznej (Rudolf, 2009, s. 97).

Dzieła A. Norton na stałe zagościły w kanonie literatury fantastycznej. Stanowią świetną rozrywkę dla czytelników, ale też źródło wartościowych przemyśleń moralnych i filozoficznych. Są uniwersalne, co czyni je interesującymi dla odbiorców niezależnie od wieku, płci czy wykształcenia.

Biblioteka High Hallack (1999–2004)

W 1999 r. Andre Norton przeprowadziła się do Murfreesboro, w stanie Tennessee, aby zrealizować swój wymarzony projekt. Stworzyła tam High Hallack Genre Writer’s Research and Reference Library – bibliotekę dla pisarzy i osób zainteresowanych literaturą popularną.

Na księgozbiór High Hallack składała się bogata kolekcja książek i opracowań z zakresu *science fiction*, *fantasy*, kryminałów, romansów, powieści gotyckich i horrorów. Był to swego rodzaju azyl dla miłośników szeroko rozumianej fantastyki. High Hallack jako biblioteka naukowa udostępniała materiał badawczy zarówno twórcom literatury popularnej, jak i autorom artykułów, referatów i wykładów. W ośrodku odbywały się seminaria, pogadanki i dyskusje literackie, w których uczestniczyli zaproszeni goście, wśród nich pisarze i studenci. Z księgozbioru podręcznego korzystali pisarze i badacze literatury młodzieżowej oraz tej skierowanej do dorosłego odbiorcy (*High*).

Regulamin biblioteki był bardzo rygorystyczny. Była przeznaczona jedynie dla studentów i osób będących w trakcie pisania książki lub pracy badawczej. Przy czym autorzy beletrystyki musieli otrzymać uprzednio zgodę zarządu, a badacze literatury przedstawić rekomendacje dwóch profesorów. Następnie należało dokonać rezerwacji przynajmniej z miesięcznym wyprzedzeniem. W trakcie jednej sesji badawczej w czytelnicy mogły przebywać maksymalnie cztery osoby. Na terenie ośrodka istniała możliwość wynajęcia pokoi gościnnych. Były one udostępniane bezpłatnie (*High*).

W bibliotece High Hallack zgromadzono około 10 000 woluminów, które pochodziły zarówno ze zbiorów własnych, jak i z prywatnych darowizn (pozycje dotyczące wojskowości z posiadłości Roberta Adamsa oraz książki na temat obrządków Wicca, kultury oraz historii Walii, z posiadłości Fredericka Adlera). Cały zbiór został podzielony na 100 kategorii tematycznych, pozycje o podobnym zakresie tematycznym były grupowane razem. W obrębie danej grupy istniał kolejny podział, według dat wydania. Chronologiczny porządek odzwierciedlał etapy rozwoju danej dziedziny czy gatunku (*High*).

Na terenie posiadłości znajdowało się również minimuzeum z bogatym zbiorem obrazów i przedmiotów kolekcjonerskich nawiązujących do gatunku *fantasy*.

Budynek biblioteki powstał z garażu mieszczącego trzy auta. Został on powiększony i przekształcony, by spełniać wymogi czytelnicze. Docelowo w High Hallack miała istnieć możliwość jednoczesnej pracy dla ośmiu osób. Niestety, pogarszający się stan zdrowia A. Norton sprawił, że w 2004 r., po pięciu latach działalności High Hallack zostało zamknięte, a wszystkie książki trafiły na aukcję.

Zakończenie

W artykule zaprezentowano sylwetkę i twórczość niezwyklej pisarki, bibliotekarki i orędowniczki literatury popularnej, a w szczególności literatury fantastyczno-naukowej i *fantasy* – Andre Norton. Dzięki pasji i miłości do literatury pozostawiła ona po sobie ogromny dorobek literacki. Jej wkład w rozwój gatunku jest nie do przecenienia. Zwłaszcza seria „Świat Czarownic” stała się wręcz wzorcowa dla gatunku *fantasy*. Pisarka wykreowała w niej niezapomniany, malowniczy świat pełen magii, niezwykłości i wyjątkowego nastroju.

Działalność biblioteczna i stworzenie biblioteki High Hallack dały jej dodatkową możliwość popularyzacji literatury *science fiction* i *fantasy*. Skupiła wokół siebie grono entuzjastów zarówno swej twórczości, jak i szeroko pojętej literatury fantastycznej.

Autorka w swych dziełach przekazuje czytelnikowi uniwersalny system wartości oraz rozbudza zamiłowanie do czytelnictwa.

Andre Norton zmarła w 2005 r., w wieku 93 lat, w Murfreesboro, w stanie Tennessee. W tym samym roku dla upamiętnienia i uhonorowania tej wyjątkowej postaci ustanowiono przyznawaną corocznie Andre Norton Award for Young Adult Science Fiction and Fantasy (nagrodę literacką im. Andre Norton za twórczość dla młodzieży w dziedzinie *science fiction* i *fantasy*). Wśród laureatów w 2008 r. znalazła się Joanne Kathleen Rowling, autorka sagi o Harrym Potterze.

Pozostaje wierzyć, że twórczość A. Norton w dalszym ciągu będzie się cieszyć popularnością, a mistrzyni nie przestanie inspirować nowych pokoleń czytelników.

Literatura

- Albin, M. (2013). Fantastyczny świat damsko-męskich animozji. *Nowa Fantastyka*, (2), 65–66.
- Amerykański pisarz science fiction Andre Norton: biografia i twórczość. Pobrane z: <https://pl.carolchanning.net/iskusstvo-i-razvlecheniya/51207-amerikanskaya-pisatelnic-fantast-norton-andre-biografiya-i-tvorchestvo.html> (01.03.2019).
- Bankston, J. (2010). *Andre Norton*. Nowy Jork: Infobase Publishing. Pobrane z: <https://epdf.tips/andre-norton.html> (1.02.2019).
- Drabik, L. (oprac.). (2008). *Słownik języka polskiego PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Gemra, A. (2006). Norton Andre. W: T. Żabski (red.), *Słownik literatury popularnej* (s. 409–411). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Głowiński, M., Kostkiewiczowa, T., Okopień-Sławińska, A., Sławiński, J. (red.). (1998). *Słownik terminów literackich*. Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Haka-Makowiecka, K., Makowiecka, M., Węgrzecka, M., Makowiecki, A. (red.). (2009). *Leksykon Fantastyki*. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA.
- High Hallack. Pobrane z: <http://www.andre-norton-books.com/index.php/about-andre/high-hallack-library> (2.02.2019).
- Kopaliński, W. (1985). *Słownik mitów i tradycji kultury*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Norton, A. (1934). *The Prince Commands*. New York: Appleton-Century.
- Norton, A. (1938). *Ralestone Luck*. New York: Appleton-Century.
- Norton, A. (1942). *Follow the Drum*. New York: William Penn Publishing Corp.
- Norton, A. (1944). *The Sword is Drawn*. New York: The Junior Literary Guild.
- Norton, A. (1947). *The People of the Crater*. New York: Fantasy Publishing.
- Norton, A. (1990a). *Świat Czarownic*. Poznań: Amber.
- Norton, A. (1990b). *Świat Czarownic w pulapce*. Poznań: Amber.
- Norton, A. (1990c). *Świt 2250*. Lublin: Versus.
- Norton, A. (1991a). *Brama Kota*. Warszawa: Amber.
- Norton, A. (1991b). *Czarodziej ze Świata Czarownic*. Warszawa: Amber.
- Norton, A. (1991c). *Czarodziejka ze Świata Czarownic*. Warszawa: Amber.
- Norton, A. (1991d). *Strzeż się sokola*. Warszawa: Amber.
- Norton, A. (1991e). *Troje przeciw Światu Czarownic*. Warszawa: Amber.
- Norton, A. (1994a). *Czary Świata Czarownic*. Poznań: Zysk.
- Norton, A. (1994b). *Mądrość Świata Czarownic*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Norton, A. (2001a). *Władca bestii*. Poznań: Rebis.
- Norton, A. (2001b). *Władca gromu*. Poznań: Rebis.
- Pod wspólnym niebem: strony poświęcone Andre Norton. Biografia Damy Andre. Pobrane z: http://andrenorton.pl/andre/biografia_szczegolowa.htm (15.01.2019).
- Rudolf, E. (2009). Alegoria – strategia feministycznych pisarek „drugiej fali” w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku. W: T. Ratajczak, B. Trocha (red.), *Wokół źródeł fantasy* (s. 87–98). Zielona Góra: Oficyna wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.

Rudolf, E. (1997). Fantasy – „dziwna kraina”. Rzeczywistość alternatywna w cyklu powieściowym Andre Norton Świat Czarownic. W: T. Żabski (red.), *Literatura i kultura popularna VI* (s. 35–50). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Soft Science Fiction vs. Hard Science Fiction. Pobrane z: <https://www.how-to-write-a-book-now.com/soft-science-fiction-vs-hard-science-fiction.html> (15.01.2019)

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 12 kwietnia 2019 r.

Jolanta Patan

University of Zielona Góra Library

e-mail: j.patan@bu.uz.zgora.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4857-0200>

Barbara Juszcak

University of Zielona Góra Library

e-mail: b.juszcak@bu.uz.zgora.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-8447-0426>

**Librarians and writers. On Andre Norton –
a promoter of science fiction and fantasy**

Abstract: The article presents the figure of Andre Norton – an American librarian, writer and promoter of science fiction and fantasy, particularly among the younger readers. The article discusses her biography, her creative work as well as her work as a librarian. To that end, the author analyzes her works of fiction, in particular her *Witch World* series, attempting to explain their popularity and Norton's role in creating positive attitudes and values among her readers. Moreover, the article discusses also High Hallack, a specialized library created by Norton for the writers and readers of science fiction and fantasy.

Keywords: Andre Norton. Librarian activity. High Hallack Genre Writer's Research and Reference Library. Science fiction. Fantasy. Young reader. Writer. Promoting literature. *Witch World*. The United States of America

